

KS. WACŁAW EBOROWICZ

Pelplin, Sem. Duch.

FUNKCJA MODLITWY W HOMILIACH ŚW. AUGUSTYNA

Homilie św. Augustyna, a nawet w pewnym stopniu jego kazania są przetykane modlitwami. Kaznodzieja czerpał teksty tych modlitw czy krótkich wezwań, które sam nazywa modlitwami lub aktami strzelistymi¹ czerpany mi z Pisma Św., szczególnie z ksiąg, które w swych homiliach komentował.

Tego rodzaju wykorzystywanie zdań nasyconych gorącą pobożnością mężów Starego i Nowego Przymierza² skłania nas, byśmy przypomnieli sobie poglądy św. Doktora na temat jedności zachodzącej między obu częściami Pisma Św. Augustyn jest w tej kwestii uczniem św. Pawła i uznaje w ślad za nim zgodność obu Przymierzy, które wzajemnie się wyjaśniają, bo Stare zapowiadało Nowe³. Dlatego tchnienie Słowa ogarnia wszystkie epoki, gdyż Pan „*jest tym, który tchnął w ich (uczniów) oblicze*”⁴.

Dla naszego tematu najważniejsze jest to, że z powyższego rozumienia Pisma Św. wynika również augustyńskie przejęcie się modlitwami biblijnymi, szczególnie psalmami, w perspektywie Chrystusa i Jego członków⁵. Augustyn posługuje się słowami natchnionymi w różnych celach, również funkcje wprowadzanych wezwań modlitewnych są różnorakie, bo mają przygotować słuchaczy do osiągnięcia celu zamierzonego przez kaznodzieję.

Już w roku 1922 Dom C. Butler zwrócił uwagę na możliwość wykorzystania modlitw zawartych w augustyńskich kaznodziejskich tekstach autobiograficznych i innych odnoszących się do życia wewnętrznego i wyrażających jego przeżycia mistyczne⁶. Fragmenty te są na tyle interesujące, że odsłaniają życie wewnętrzne biskupa z Hippony i ukazują nam jego naukę o kontemplacji⁷. Wreszcie fragmenty te wskazują na to, że kaznodzieja dzielił się swymi przeżyciami z wiernymi, spodziewając się, że wywołają one echa co najmniej u niektórych z jego słuchaczy⁸. Owe „wyznania” mistyczne uka-

¹ Ep. 130, 20.

² M. Pontet, *L'Exégèse de S. Augustin prédicateur*, Paris 1944.

³ Por. *De consensu Evangelistarum* 1, 1, PL 34; 1042—1043: „Quod enim Lex et Prophetiae futurum praenuntiaverunt, hoc redditum atque completum in Evangelio demonstratur”.

⁴ *In Evang. Ioannis*, Hom. 32, 6, PSP 15, s. 422.

⁵ Pontet, dz. cyt., s. 404—411.

⁶ *Western mysticism*, London 1951, s. 35. *Hom. in Ps. 41, 7*, s. 46-cyt.; *Hom. 9*, s. 35, 47; *Hom. cyt. n. 10*; J. J. Maréchal, *Études sur la psychologie des mystiques*, t. II, Paris 1937, s. 180—184; L. Bouyer, *La spiritualité du Nouveau Testament et des Pères*, Paris 1960, s. 564—572.

⁷ F. Cayrè, *La contemplation augustiniennne*, Paris 1954; F. J. Thonnard, *Traité de vie spirituelle à l'école de S. Augustin*, Paris 1959, s. 702—742.

⁸ *Hom. in Ps. 41, 1*.

zują specyficzny augustyński rodzaj modlitwy, a mianowicie pragnienie zjednoczenia się z Bogiem i dlatego zasługują na szczególną uwagę. To pragnienie ujawnia się w wyjątkowy sposób w homilii wyjaśniającej psalm 41. Dla omawianego tematu ważniejsze jest dążenie do rozbudzenia tego pragnienia, które kaznodzieja znajduje w owych modlitewnych tekstach psalmu 41. Św. Augustyn przyswaja sobie np. następujące westchnienie psalmisty: „*Jak tęskni jelenź do źródeł wód, tak tęskni dusza moja do Ciebie, Boże*” (41, 2) i swoje pragnienie zjednoczenia się z Bogiem rozszerza na Kościół, a szczególnie na tych, którzy „*zakosztowali słodczy Pana i w rozważanej pieśni odnajdują ulubiony smak*” (n. 1). Pragnienie to zaczyna kierować katechumenów ku Bogu, ale dopiero sam chrzest prowadzi ich i nas do tego, by przyswoić sobie jego skutki, dzięki którym uświadamiamy sobie nędzę wygnania i tęsknotę za niebieską ojczyzną (n. 1). Jako członkowie społeczności kościelnej chrześcijanie powinni sobie pomagać wzajemnie w dojściu do tego źródła⁹. Dążenie to nie jest zatem „*splendid isolation*”, lecz jest pragnieniem całej społeczności. Wreszcie w czasie ziemskiej pielgrzymki nasze pragnienia podtrzymuje modlitwa złączona z ofiarą, którą jest „*duch skruszony*”¹⁰. Modlitwa wspiera więc, co również jest jej funkcją, pragnienie zespolenia z Bogiem i krzepi w nas ducha ofiary.

Motyw pragnienia Boga wyrażany słowami modlitwy zaczerpniętej z psalmów przewija się również i w innych kaznodziejskich komentarzach biblijnych. Tak np. wyjaśniając zdanie psalmu „*Głosem moim wołałem do Pana*” (Ps 76, 2), Augustyn dodaje słowa: „*Abys nie myślał, że głos, którym Jedutun wołał do Pana, dał się słyszeć ze względu na jakieś inne dobro, a nie z powodu Pana*” (tamże).

Zdaniem Augustyna pragnienie wyrażane słowami psalmisty w szczególności sposób umożliwia ciągłą modlitwę, zgodnie z zaleceniem Apostoła (1 Tes 5, 17). Kaznodzieja bowiem upomina swych słuchaczy: „*Już samo twoje pragnienie jest modlitwą, a jeśli twoje pragnienie jest ciągle, to i twoja modlitwa jest taka*”¹¹. Tego rodzaju modlitwa ukazuje nam nie tylko cel i przedmiot błagania, lecz zawiera również prośbę o to, by osiągnąć Pana. W ten sposób mamy uwypuklone znaczenie i funkcję modlitwy prowadzącej do zjednoczenia z Panem.

W homiliach Augustyna występują także teksty biblijne, które ilustrują jego teologię modlitwy. Modlić się to znaczy korzystać z daru Bożego. Wybrane cytaty biblijne, które łączą się organicznie z wywodami kaznodziei, ukazują modlitwę jako odpowiedź modlącego się na uprzednie wezwanie Pana. I tak np. w homilii do Ps 114 (n. 5) Augustyn wysławia miłosierdzie Pana, który skłonił swe ucho ku niemu. Takie postępowanie Boga budzi miłość kaznodziei. Zwrócenie się bowiem Boga do człowieka jest pierwszym objawem Bożego miłosierdzia. Od kogo dowiedział się Augustyn, że Bóg przychylił się do niego? Od zwiastunów pokoju, „*których stopy są piękne*” (Rz 10, 15). Otrzymane pouczenie jest warunkiem zaistnienia modlitwy, bo „*któż go zwywał?*” — zapytuje Augustyn, „*tylko ten sam, który go wezwał*”¹².

Augustyn nie byłby sobą, gdyby nie uwzględnił wewnętrznego głosu Boga, czyli tego, co nazywamy wewnętrzną bezpośredniością. Mówiąc więc jako kaznodzieja o bezpośrednim pouczeniu Bożym, błaga Pana słowami psalmi-

⁹ Augustyn wyraża to porównaniem do anegdotycznych zwyczajów jelenia (Hom. in Ps. 41, n. 4).

¹⁰ Ps. 50, 19; por. Hom. in Ps. 41, 17.

¹¹ Hom. in Ps. 37, 14.

¹² Jak wyżej, cfr. A. M. Besnard, J. Perret, *Saint Augustin prier Dieu les psaumes*, Paris 1964, 19—22.

sty: „wysłuchaj modlitwę moją... nie milcz” (Ps 38, 13) i dodaje: „Bóg mówi tajemnie do wielu i odzywa się w ich sercu. Rozlega się wielki dźwięk w ogromnym milczeniu serca, gdy Pan mówi donośnie: „Jam jest zbawieniem Twoim” (Ps 34, 3) ¹³. Między bezpośrednim otrzymaniem Słowa Bożego a miarodajnym pośrednictwem Kościoła w przekazywaniu tegoż słowa w modlitwie istniała u Augustyna równowaga, która cechowała również jego pouczenia teologiczne i filozoficzne. Godzi się tu przypomnieć słowa wybitnego filologa, prof. Jerzego Kowalskiego: „Kościół ze słuszną dumą uważa Augustyna za największego po wieku apostołskim teologa starożytności. Ale Augustyn jest także teologiem duszy ludzkiej, jej najbardziej sakramentalnych tajemnic i jej najniezachwiańszych dogmatów... Myśl teologiczna (Augustyna) uzupełnia się religijnością wewnętrzną” ¹⁴.

Funkcje modlitwy ukazały nam w ujęciu biskupa Hippony dwa wymienione źródła modlitwy, które są również źródłami wiary i dlatego oba te zagadnienia łączą się w jego życiu, teologii i praktyce duszpasterskiej. W innym homiletycznym komentarzu ¹⁵, rozważając słowa psalmisty: „chwała jego w Jerozolimie”, kaznodzieja szuka odpowiedzi na pytanie, kto przynosi Bogu tę chwałę. Odpowiada, że „chwałę tę przynoszą swym dziękczynieniem ludzie wezwani przez Boga. Pan Bowiem wzywa, my zaś odpowiadamy nie głosem lecz wiarą, nie językiem lecz życiem”.

Podobne zapatrywania Augustyna spotykamy w jego homiliach na ewangelię św. Jana (np. w homilii 26 o darmości wiary). Tu funkcję modlitwy wyraża kaznodzieja słowami Ps 36, 4: „rozkoszuj się w Panu, a da ci to, czego pożąda twe serce”. Słowa te zapewniają o szczęściu płynącym z wiary i zjednoczenia z Chrystusem. Świadczy o tym następujące zdanie kaznodziei: „do Chrystusa podąża człowiek, który rozkoszuje się prawdą, rozkoszuje się szczęściem, rozkoszuje się sprawiedliwością, rozkoszuje się życiem wiecznym, a tym wszystkim jest Chrystus” ¹⁶.

W homilii tej wskazuje Augustyn ponadto na związek modlitwy i wiary. Czyni to w następujących słowach: „módl się, abyś doznał pociągu do Chrystusa” (n. 2).

Jak się wydaje, wybraliśmy najbardziej augustyńskie zastosowanie funkcji modlitwy w homiliach. Wypowiada je święty przede wszystkim słowami natchnionych autorów. Chociaż nie zawsze odpowiadają one późniejszym i obecnym sformułowaniom modlitewnym, to jednak odzwierciedlają to, co najlepiej charakteryzuje pobożność Augustyna i jego teologię, a mianowicie pragnienie Boga oraz darmość daru modlitwy i wiary.

LE RÔLE DE LA PRIÈRE DANS LES HOMÉLIES DE SAINT AUGUSTIN

R é s u m é

Chaque lecteur des homélies de saint Augustin y trouve des oraisons ou des prières jaculatoires. Elles sont pour la plupart puisées à l'Écriture Sainte. D'après les exemples rassemblés les textes de ces prières expriment le désir de Dieu (homélie sur le psaume 41), la gratuité du don de la prière et de la foi (homélie sur le Psaume 114, 101, la 26ème homélie sur saint Jean).

¹³ Hom. in Ps. 38, 20.

¹⁴ Wstęp do Wyznań św. Augustyna, Warszawa 1929, s. XXXIV.

¹⁵ Kazanie drugie do Ps. 101, 22.

¹⁶ In Evang. Ioannis, hom. 26, 4, PSP 15, s. 269 (tłum. W. Szoldrski).